

DRENGSTED
ET BOPLADSOMRÅDE FRA 5. ÅRH. e.KR.f.
VED SØNDERJYLLANDS VESTKYST

Undersøgelsen af bopladsen blev påbegyndt i 1961 og er efter en afbrydelse fortsat fra 1964 med 1 – 2 måneders gravning om året. Efter de hidtil foretagne undersøgelser ser det ud til, at bopladsområdet dækker o. 40.000 m², hvoraf der indtil nu er udgravet ca. en trediedel. Landsbyen, der kan dateres til 5. årh. e.Kr.f. ligger ved Sønderjyllands vestkyst mellem Tønder og Ribe på kanten af geesten ud til den græsdedækkede marsk.

Marsken består af opslemmet materiale, hovedsagelig ler, som havet har afsat ved højvande, og denne aflejring er fortsat, så længe havet har kunnet gå ind over området. Marsken har sandsynligvis allerede fra romersk jernalder ligget hen som udstrakte græsningsarealer, der imidlertid på grund af stormflodsfare ikke kunne bebygges, men som sikkert har været af stor økonomisk betydning for den befolkning, som boede ud til marsken på hedesletten, den såkaldte geest. Denne består af smeltevandsaflejringer, hovedsagelig sand, der er afsat uden for isranden under den sidste istid. Grænsen mellem marsk og geest ligger i Ballummarsken lidt under 3 m kurven. Selve bopladsen ligger omkring 5 m kurven, og stigningen østpå er blot 1 m på 1000 meter. Den flade geest er opdelt i 1 – 2 km brede bæltter af øst-vest gående små vandløb.

Bopladsene fra germansk jernalder var endnu da sidste udgave af Brøndstedes Danmarks Oldtid udkom i 1960 næsten helt ukendte; kun to pladser var delvis undersøgt, Oksbøl ved Esbjerg og Trælborg ved Kolding. Drengsted var netop fundet, og siden er antallet vokset støt, således at vi nu kender 8 bopladser, alle i den sydvestlige del af Jylland: Vrøgum, Vorbasse, Randersvej i Esbjerg, Lykkegårdsvej i Esbjerg, Herredsbjerget nord for Ribe, Dankirke og Enderup syd for Ribe samt Lundsgaard på Fyn. Der kan dog ikke drages nogen arkæologiske slutninger ud af denne fordeling, idet fremkomsten af de fleste af dem umiddelbart kan føres tilbage til den virksomhed, som museerne i Esbjerg og Ribe har udfoldet.

Bopladsene fra germansk jernalder er ligesom de fleste andre jernalderbopladser ganske usynlige i terrænet. Man kan gå henover de pløjede marker om efteråret uden at finde et eneste lerkarskår, uden at finde brændt ler, brøllægningssten eller trækul. Hele kulturlaget er gennem århundreders dyrkning blevet fuldstændigt destrueret, således at alt, hvad der er tilbage, er de gruber, stolpehuller og andre anlæg, som ligger under pløjelaget.

Anlæg af denne art er forholdsvis hurtige at udgrave, og man kan uden større risiko anvende maskiner, fordi der er meget få detaljer bevaret i husene: stolpehullerne og intet andet.

Udbyttet ved sådanne undersøgelser er et beskedent antal fund og en mængde stolpehuller. Hver eneste hul er et selvstændigt objekt uden nogen direkte forbindelse med de andre huller – de knyttes kun sammen gennem de regelmæssige figurer, som de danner, og som vi på grund af ligheden med stolpesætninger i mere velbevarede huse, kalder huse. I alle stolpehuller lægges et snit, således at vi med sikkerhed kan fastslå deres dybde og diameter. I enkelte huse findes endnu rester af stolper bevaret.

Inden for det hidtil undersøgte areal på 14.000 m² er der afdækket større og mindre dele af 26 vest-øst orienterede langhuse, 11 grubehuse, 4 brønde, skelgrøfter af forskellig slags og ca. 100 slaggegruber fra jernudvinding.

Langhusene adskiller sig væsentligt fra husene fra romersk jernalder ved at have stolpesatte vægge, og ved at gavlene er afrundede i modsætning til de ældre huse med lige afskårne endevægge. Hullerne fra de tagbærende stolper er 3/4 – 1 m dybe, vægstolperne sjældent over 25 cm dybe (dybderne er regnet fra undergrundens overflade). Husenes bredde varierer mellem 5 og 5,5 m, og det er nogenlunde det samme som husene i romersk jernalder. Afstanden mellem de to rækker tagbærende stolper varierer mellem 2 og 2 1/2 m, medens den tilsvarende afstand ved husene i romersk jernalder er ca. 3 m, således at rummet mellem de tagbærende stolper og væggene dér er mindre end 1 m og ofte blot 3/4 m, medens husene i Drengsted her har et frit rum på 1 m eller mere. Endnu et træk

adskiller disse huse fra de ældre, hvor tagstolperne næsten altid står med regelmæssige mellemrum hen gennem huset og med samme afstand i bolig-ende og stald-ende – almindeligvis 2 1/2 – 3 m. I husene fra Drenghsted varierer afstanden mellem tagstolpeparrene betydeligt, fra 2 m til 5 m. Længden af husene er i de fleste tilfælde 15 – 20 m, det længste hus er knap 30 m langt. Desværre er det endnu kun få huse, der er blevet fuldstændig undersøgt, så en mere omfattende analyse af deres målforhold har ikke kunnet foretages. Indgangene, der vel har været på langsiderne, har vi ikke sikre spor efter endnu.

Huset med de afrundede endevægge kendes ikke blot fra Drenghsted, men også fra flere af de andre nye bopladser fra ældre germansk jernalder i Sønderjylland og Sydvestjylland samt på Lundsgaard-bopladsen på Fyn, som Erling Albrechtsen undersøgte i 1940 (Albrechtsen 1946, 33), og det er således klart, at vi står overfor en ny hustype med en ret stor udbredelse, en hustype, som må være fremkommet i slutningen af yngre romersk jernalder på overgangen til ældre germansk jernalder, men da vi mangler mere omfattende undersøgelser af bopladserne fra yngre romersk og yngre germansk jernalder, er det ikke muligt at sætte fremkomsten af denne nye hustype ind i en kulturhistorisk sammenhæng.

Grubehusene, som der foreløbig er fundet 11 af, viser sig som rektangulære eller ovale nedgravninger i undergrunden, almindeligvis 3 – 4 m lange og o. 2 1/2 m brede – et enkelt er dog blot 2 1/2 m langt og 1,8 m bredt.

Midt for hver ende er grubehuset forsynet med et kraftigt stolpehul, og som regel er der to stolpehuller i hver langside, i enkelte tilfælde færre og flere gange flere end to. Grubehusene er som regel fordybet ca. 1/4 m ned i undergrunden, og her finder vi bopladsens eneste urørte kulturlag: nederst grubehusets gulvlag og herover hvad der er aflejret, efter at grubehuset blev opgivet. Fra disse huse har vi således tenvægte, diskosformede vævævægte, hvæssesten, glittesten, lerkar og en enkelt bronzepincet samt i det allersidst udgravede en kværnsten og størstedelen af en hjelm af jernbånd (SKALK 1967, nr. 4).

Grubehusene fra Drenghsted, der er de ældste, som kendes fra Danmark, er et nyt træk, der kommer samtidig med langhuset med de buede endevægge ved overgangen til ældre germansk jernalder.

Fra yngre germansk jernalder kendes grubehuse fra Bejsebakken ved Ålborg. Disse huse er af nogenlunde samme størrelse som Drenghsted-grubehusene, men har næsten altid kun to stolpehuller, et midt på hver kortside, og viser herved ret stor overensstemmelse med grubehusene fra Lindholm Høje (Marseen 1959) og Aggersborg (Schultz 1949) fra vikingetid.

Der er foreløbig fundet 3 brønde på pladsen, og afstanden mellem dem er 50 – 70 m. I den ret sandede undergrund har det været vanskeligt at anlægge brønde, og man har tilsyneladende forsøgt sig med forskellige konstruktioner. Den ene brønd var således vidjeflettet, den anden sat af græstørv og den tredje af lodrette planker. I græstørv-brønden fandtes et lerkar og i plankebrønden lå et øsekar af træ med dyrehovedformet hank. En del af plankerne i denne brønd så ud til at være genanvendt tømmer, måske fra husene, idet der i flere stykker var sømhuller og borede huller, som ikke havde nogen funktion i brøndkonstruktionen.

Imellem husene er der flere steder fundet smalle grøfter, der måske har dannet skel mellem de forskellige gårde.

I det udgravede område er der desuden foretaget den mest omfattende undersøgelse af en *jernudvindingsplads* i Danmark, idet der her er udgravet o. 100 slaggegruber indeholdende tilsammen mere end 10 tons slagger, hvilket svarer til et udbytte på 2 tons stål eller mere (Voss 1963).

Slaggegruberne findes hovedsagelig i de åbne områder mellem husene, men respekterer dog ikke disse i alle tilfælde. Slaggegruberne indeholder aldrig oldsager og kan således ikke dateres arkæologisk, men takket være indholdet af trækul og forkullet halm kan anlæggene C-14 dateres. Dateringerne fordeler sig fra begyndelsen af 3. årh. til begyndelsen af 5. årh., og det er således kun de yngste slaggegruber, der er samtidige med hustomterne og grubehusene. Imidlertid findes der inden for en radius på 500 m bopladser fra førromersk jernalder, ældre romersk jernalder og vistnok også yngre romersk jernalder, så denne spredning i slaggegrubernes datering kan forklares ved tilknytning til disse bopladser.

Denne form for jernudvindingsanlæg kendes fra Nordtyskland, Polen og Tjeko-

slovakiet samt helt isoleret i nogle få tilfælde i Sydøstengland, et træk, der ligesom grubehusene muligvis må tilskrives indflydelse fra Slesvig-Holsten.

Hovedparten af fundene består af lerkarskår — i enkelte tilfælde så store partier, at karrene kan rekonstrueres. Lignende keramik findes sammen med bl.a. tidlige korsfibulaer 20 km nordligere i affaldslag på bopladsen Dankirke ved Ribe (undersoges af Elise Thorvildsen, Nationalmuseet) og Dregsted-pladsen kan derfor ret sikkert dateres til 5. årh. e.Kr.f.

På Oksbøl-bopladsen 50 km nordligere fra 6. årh. har keramikken et andet præg og andre former (Hatt 1959), og det er således sandsynligt, at bebyggelsen på Dregsted-bopladsen ikke strækker sig over meget mere end eet århundrede.

Dette er dog ikke ensbetydende med, at den byplan, vi får frem ved udgravningen, viser en samling huse, som har vært beboet på een gang. Det ses umiddelbart, at husene undertiden skærer ind over hinanden. Takket være denne overskæring skulle man tro, at det ville være muligt at gøre stratigrafiske iagttagelser og således udskille flere bebyggelsesfaser. Fylden i stolpehullerne er desværre næsten altid så forstyrret af muldvarpe, at det ikke kan afgøres, hvilket stolpehul der er ældst, og kan det endelig lade sig gøre, opdager man, at det så ofte er meget vanskeligt at bestemme hvilket stolpehul, der hører til hvilket hus.

Målet med disse totale bopladsundersøgelser er at få byplaner af forskellige jernalderlandsbyer og hermed et sikkert udgangspunkt for en vurdering af befolkningsantallet og ud fra bygningernes indbyrdes størrelse få en viden om den sociale lagdeling, bestemme husdyrholdets størrelse og eventuelt hjemmemarkens areal. Det er imidlertid et spørgsmål, om vi har mulighed for at nå frem til sådanne øjebliksbilleder. Man tænker sig umiddelbart, at det ideelle udgangspunkt ville være den nedbrændte landsby, der var efterladt med sine brandlag på plads, men det gælder kun, såfremt man ved udgravningen udelukkende finder nedbrændte huse. Finder vi også ikke-brandte huse, er det muligt, at disse kan tilhøre en del af landsbyen, som ikke er brændt, men de kan ligesåvel tilhøre en ældre bebyggelse som en yngre.

Hvilke muligheder har man så overhovedet for at bedømme hvilke huse, der er samtidige med hvilke. Ja, ligesom stolpehullerne kun bindes sammen af den regelmæssighed og orden, der er i deres udseende og deres anbringelse, således er det sandsynligt, at samtidige hustomter, som er en del af en landsbystruktur, også vil danne regelmæssige figurer på samme måde, som vi kender det fra landsbyerne i nyere tid.

Ud fra fundene i det hidtil undersøgte areal kan man således ikke være sikker på at kunne udskille et øjebliksbillede af en landsby, men takket være den ret kortvarige bebyggelsesperiode vil en fuldstændig undersøgelse af pladsen kunne give vigtige oplysninger om variationer i husenes udformning, om forholdet mellem langhuse og grubehuse og om forholdet til jernudvindingspladsen samt give os et alsidigt billede af periodens keramik, og vi vil herefter få mulighed for gennem sammenligninger med forholdene i England at vurdere, i hvor høj grad befolkningen i Syd- og Sønderjylland har deltaget i invasionen af England i 5. årh.

Takket være områdets naturlige afgrænsning skulle det være muligt gennem en systematisk afsøgning at finde frem til den til bopladsen hørende gravplads, og man ville samtidig få mulighed for at foretage en bebyggelsehistorisk undersøgelse med større perspektiv, idet vi fra tilfældigt fremkomne fund inden for området kender tilstedeværelsen af en boplads fra førromersk jernalder, en fra ældre germansk jernalder med tilhørende gravplads og måske en fra yngre romersk jernalder samt selve landsbyen Dregsted — hvis stednavn går tilbage til vikingetid.

Litteraturliste

- Albrechtsen, E., 1966:
Fyns bebyggelse i den ældre jernalder. Årbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1946, 1–71.
- Hatt, G., 1959:
A Dwelling Site of Early Migration Period at Oxbøl, Southwest Jutland. Acta Archaeologica 29, 1959, 142–154.
- Marseen, O., 1959:
Lindholm.Høje. KUML 1959, 53–68.
- Schultz, C.G., 1949:
Aggersborg. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1949, 91–108.
- Voss, O., 1963:
Jernudvinding i Danmark i forhistorisk tid. KUML 1962, 7–32.